

----- Araştırma makalesi -----

MEHMET ÂKİF ERSOY'UN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ ÖNEMLİ SİMLER

Aliye USLU ÜSTTEN*

Öz

Mehmet Âkif Ersoy'un düşünceleri ile milletin değerlerini kaynaştırması, onu yaşadığı dönemin sanatçılarından ve aydınlarından ayıran özelliklerinin başında gelir. Toplumda ulusal kimliğin inşasında bu derece etkili ve başarılı olması, onun toplumun bir bireyi olarak hikemi olduğu kadar samimi bir üslup kullanmasının sonucudur. Âkif'in yakın çevresini tanımak, aynı zamanda onu besleyen kaynakları da tanımak demektir. Onun hayatının farklı dönemlerine şahit olmuş ve onunla dostluk etmiş şahsiyetler gerek Mehmet Âkif'in hayatında gerekse toplumun nezdinde önemli bir yere sahiptir. Âkif'in duygu ve düşünce dünyasında yer etmiş, onu etkilemiş olan bu isimler, onun çocukluğundan itibaren ele alındığında ilk sırada kendisini yetiştiren ailesi gelir. Âkif'in hayatına giren muhibbi-i aziz dostları arasında ise Abdürreşid İbrahim, Ömer Ferid Kam, Babanzâde Ahmed Naim, Said Halim Paşa, Tahir Olgun, Hasan Basri Çantay, Mahir İz, Eşref Edib Fergan, Fatin Gökmen, Süleyman Nazif, Mithad Cemal Kuntay, Kuşçubaşı Eşref, Yozgatlı İhsan Efendi gibi isimler vardır. Bu nedenle Âkif'in dostlarını tanımak, onu böylesine önemli isimlerle aynı mefkûre etrafında birleştiren nedenleri de ortaya koyacaktır.

Anahtar Sözcükler: Mehmet Âkif Ersoy, edebî çevre, dostluk, mefkûre.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler
Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı.
e-posta: aliyeuslu@gazi.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2937-6154

Geliş/Received: 23 Nisan 2022 / 23 April 2022

Kabul/Accepted: 20 Eylül 2022 / 20 September 2022

DOI: 10.53372/turkoloji.1107923

IMPORTANT FACES IN THE NEARBY ENVIRONMENT OF MEHMET ÂKİF ERSOY

Abstract

The integration of Mehmet Akif Ersoy's thoughts with the values of the nation is one of the main features that distinguishes him from the artists and intellectuals of his period. The fact that he is so effective and successful in the construction of national identity in the society is the result of his use of a sincere style as an individual of the society. Getting to know Akif's close environment also means getting to know the sources that feed him. The figures who witnessed different periods of his life and became friends with him have an important place both in Mehmet Âkif's life and in the eyes of the society. When these names, which have taken place in Akif's world of feelings and thoughts and have influenced him, are taken into consideration since his childhood, his family who raised him comes first. Abdürreşid İbrahim, Ömer Ferid Kam, Babanzâde Ahmed Naim, Said Halim Pasha, Tahir Olgun, Hasan Basri Çantay, Mahir İz, Eşref Edib Fergan, Fatin Gökmen, Süleyman Nazif, Mithad Cemal Kuntay, Kuşçubaşı Eşref, İhsan Efendi from Yozgat are among the beloved friends who entered Akif's life. For this reason, getting to know Akif's friends will also reveal the reasons that unite him around the same ideal with these important names.

Keywords: Mehmet Akif Ersoy, literary environment, friendship, ideal.

Giriş

Mehmet Âkif Ersoy, İstiklâl Marşı'nın münevver şairi; edip, tabip, sporcu kimlikleri yanında mûsikîşinas, sanatsaver kimliğiyle de çok yönlü bir şahsiyet olduğunu gösterir. Bu yönleriyle birleştirici tarafı da vardır. Neyzen Tevfik, Süleyman Nazif gibi kendi yaşam biçimine zıt dostları da vardır. Mehmet Âkif Ersoy, tüm bu özelliklerinin yanı sıra manevi bir kahramandır.

Milletlerin tarihinde böylesine önemli yeri olan şahsiyetlerin yakın çevresini tanımak, onları besleyen kaynakları da tanımamızı ve anlamamızı sağlar. Hayatının farklı dönemlerinde farklı şekillerde şairi etkilemiş olan bu isimler çocukluklarından itibaren ele alındığında ilk önce onları yetiştiren ailelerinden bahsetmek gerekir.

Müderres bir babanın oğlu olan Âkif, dinî ilimleri ve sanatı “*hem babam hem hocam*” dediği babasından öğrenir. İlimde gösterdiği başarı, aynı zamanda şairin çok yönlü kişiliğinin de temelini oluşturur. Mithad Cemal, onun seciyesini oluşturan üç şeyin “*yaşadığı Kur'an'lı ev, pehlivanlı*

mahalle ve müspet ilimli mektep” olduğunu söyler (Kuntay, 2001a: 197-208).

İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* adlı eserinin “Akif Bey” maddesinde Tahir Efendi hakkında şu bilgileri verir (1988: 91):

Pederimin üstatlarından ve rical-i ilmiyeden Kırşehirli Hoca Mahmut Efendi merhum, en faziletli mezunlarından olan Tahir Efendi’yi çocukluk günlerimizde öğretmenliğimize seçmişti. ... Yakacık’taki sayfiyemizin bir dairesinde ikametle bizi müstefit ederdi. Sâlih, fâzıl, vefî, sahî, âlicenap, mürüvvetkâr, müstakîm bir üstad-ı kâmil idi.

Hadîdülmizac, seriülnfial olduğu halde bizi hiçbir suretle incitmedi. Aslen Buharalı olan refikası da güzel ahlak sahibi muhterem bir hanımdı. Cenab-ı Hak ikisini de mazhar-ı rahmet buyursun.

Süleyman Nazif, Akif’te gördüğü yüksek ahlakın babasından intikal ettiğini, oğluna verdiği terbiyeden Tahir Efendi’nin sağlam bir inanışa sahip olduğunu belli olduğunu söyler. Mehmet Akif mahiyetinde büyük bir şairi, ancak böyle bir baba cihana getirebilir (1991: 8).

Babasından sonra ilk sırada gelen isim Ali Şevki Hoca’dır. Ali Şevki Hoca, Âkif’in babası İpekli Tahir Efendi’nin talebesidir. Mithat Cemal Kuntay, Köse İmam karakterinin Ali Şevki Hoca olduğunu belirtir. (Kuntay, 1986a: 55). Safahat’ta Asım kitabında eserin bir muhavere den ibaret olduğunu ve eşhâs-ı muhavere de geçen Köse İmam’ın “*Merhum Hoca Tâhir efendi’nin şâkirdlerinden*” olduğunu söyler. Asım’ın da Köse İmam’ın oğlu olduğunu yazar. (Ersoy, 2006: 337).

Mehmet Âkif’in kendisine müstakil bir şiir yazdığı ve

“İlmi az, görgüsü çok, fitratı yüksek imam

Tanırım ben ki hayâtında tanıtımtı babam”

Sırp Mektebi’nde tarih muallimi olan Köse İmam, fitratı yüksek, yaşadığı mahallenin her şeyini bilen, burada yaşayan insanlara yardım etmek isteyen, onların hayatlarını kolaylaştıran; devrin iktidar makamındakilerinin baskılarına karşı direnen, doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen, güçlünün değil haklının, adaletin, helal kazanan yanında olan, ahlâklı insan olmanın erdeminin bilincinde, korkuya kapılmadan gerçeği muhatabının yüzüne söyleyebilecek bir karakter sağlamlığına sahip ve tıpkı Ali Şevki Hoca gibi sert, açık sözlü ve zaman zaman da asabi bir kişidir (Anar, 2017a: 133).

İnsanın hatasını yüzüne vururken “edebiyatta çeşitli telmihler, mecazlar, sanatların bulunduğu” bilmeyen, kişinin yüzüne söyleyecek bir kusur bulamadığı zaman da azarlar bir ses tonuyla konuşan Ali Şevki Hoca’nın

Âkif'in şiirlerini beğenmediğini bile açık açık söyleyecek kadar dürüst ve açıksözlü olması Akif'in ona değer vermesinin en önemli nedenlerinden olarak düşünülebilir (Anar, 2017b: 131).

Mehmet Âkif'in şahsiyeti üzerinde derin bir tesir bıraktığı hususunda bütün yazarların müttefik olduğu kişilerden biri de Hersekli Hoca Kadri'dir. Hocanın ders verdiği rüştiyelerinden biri de Fatih Merkez Rüştiyesi'dir.

Âkif, 63 yıllık ömründe (1873-1936) I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet'in ilanı, İttihat ve Terakki'nin ortaya çıkışı ve iktidarı II. Abdülhamid dönemi, 1911'de Trablusgarp, 1912'de Balkan Savaşları, 1914'te I. Dünya Savaşı ve sonrasını gördü. Bu dönemlerde verilen mücadelelere ve yapılmak istenen yeniliklere bizzat şahit olmuş, eserlerinde bunları anlatmaya çalışmıştır.

Âkif, çevresindekilere "*kendini unutan şair*"dir. Kendi duygularını bir kenara bırakıp insanların derdini dert edinmiştir (Can, 1939: 570-573). Tahirü'l-Mevlevî Âkif'i "*sade bir nâzım değil, kabul edişimizden kendisine gelinceye kadar aruzu bütün Divân ve Tanzimat şairlerinden iyi kullanmış yegâne bir üstadı*" sözleriyle takdir eder. Âkif'in şairlerin en büyüğü sayılmasa bile şüphesiz ki en büyüklerinden olduğunu söyler" (Olgun, 1939: 569).

"*Rahmetle anılmak, ebediyet budur amma. / Sessiz yaşadım, kim beni, nerden bilecektir?*" diyen Âkif kendisi gibi mütevazı kişilerle dost olmuş, hem dostlarına yararlı olmuş hem de onlara bir şeyler öğretmiştir.

Âkif'in muhibbi-i azîz dostları arasında Abdürreşid İbrahim, Ömer Ferid Kam, Babanzâde Ahmed Naim, Said Halim Paşa, Tahir Olgun, Hasan Basri Çantay, Mahir İz, Eşref Edib Fergan, Fatin Gökmen, Süleyman Nazif, Mithad Cemal Kuntay, Kuşçubaşı Eşref, Yozgatlı İhsan Efendi gibi isimler vardır.

Ahmed Naim, "*Sormazsan mâlûmatını söylemeyen*", "*dinlemesini bilen*", "*sözü senet teşkil eden*" güvenilir adam özellikleriyle Mehmed Âkif'in "*ashaptan sonra en sevdiği kişi*"dir. Onun ölümü üzerine Mehmed Âkif, "*Naim'in vefat haberi üzerime dağ gibi yıkıldı.*" diyerek üzüntüsünü dile getirirken aynı zamanda onun kaybının büyüklüğüne de işaret etmiş oluyordu. (Çakan, 1991: 375).

Âkif'in Ahmed Naim'i bu kadar sevmesinin nedeni "*samimiyet, vefa*" gibi meziyetlerinden başka Naim'in "*İslam ve Garp medeniyetlerine ait derin vukufu*"dur. Naim, Âkif'in hayatı boyunca aradığı, özlediği garp ciddiyeti ve tecrübesiyle kuşanmış ama itikadından, imanından, dinî hüviyet ve aidiyetinden şüphesi olmayan, ehl-i ilim ve irfan olmaktan başka ehl-i ibadet de olan ideal Müslüman münevverin misali hatta timsali idi." (Samsakçı, 2021: 80).

Balkan Savaşı sırasında Mehmet Âkif'le Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin çalışmalarına katılan Hüseyin Kazım Kadri, yayımladığı kitaplarda Şeyh Muhsin-i Fani (ez-Zâhiri) ismini kullanmıştır. Dostlukları Beylerbeyi'nde oturduğu sıralara rastlar. Hüseyin Kazım'ın zekâsı, derin bilgisi, ahlaki ve nükteci yönleriyle sohbetlerin sevilen simalarındandır. Aynı zamanda Âkif'in de çok sevdiği bir insandır. Benzer yönleri Hüseyin Kazım'ın da ona muhabbetini artırır (Eşref Edib, 2011: 282-285).

Âkif, bir dönem Hüseyin Kazım Kadri'nin kızı Rikkat Hanım'a özel ders verir. Hatta bir gün “*Görülecek adamdır.*” diyerek Mahir İz'i Hüseyin Kazım'ın evine götürür (İz, 1990: 140-141).

Mehmet Âkif'in Ankara yıllarında da sık sık Taceddin dergâhına giderek onu ziyaret eder (Eşref Edip, 2011: 142). Dostlukları sadece sosyal hayatla sınırlı değildir, edebî yönden de birbirlerine katkıda bulunurlar. Âkif, Hüseyin Kazım'ın Büyük Türk Lügatı'ndan “*her zaman ve her yerde büyük takdirle*” bahsettiğini söyler (Eşref Edib, 2011: 284) Nitekim Mısır'dan beraberinde getirdiği dört kitaptan bir tanesi Hüseyin Kazım'ın Lügatı'dır. Hüseyin Kazım da Âkif'in eserlerin hazırlanmasındaki katkılarını şöyle anlatır: “*Eğer Âkif'le Hâmid'in eserleri olmasaydı, birçok kelimelere şevâhid bulmakta izhar-ı az edecektim.*” diyerek onun dile ne derece hâkim olduğunu ve kelime dünyasının zengin olduğunu vurgular. (Eşref Edib, 2011: 465). Büyük Türk Lügatı'nda Âkif'in şiirlerine yer verir, aynı zamanda eserlerinde Âkif'ten alıntılar yaparak onun fikirleriyle görüşlerini destekler (H. Kâzım Kadri, 1927). Birçok yönden birbirlerine benzeyen Âkif ve Hüseyin Kazım, çok yönlü kişilikleriyle öne çıkmışlardır.

Çocukluk ve gençlik yıllarını Âkif'le birlikte geçiren ve kendisine derin muhabbet duyan İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Âkif'in ölümünden ancak iki yıl geçtikten sonra yazı kaleme alır. Bunu sebebini müteessir olması ve bîtarafâne düşünemeyişi olarak açıklar (Olgun, 1939: 566-567).

İbnülemin Mahmud Kemal İnal, edebiyat tarihçisi yazar ve şair, mesnevihân, semâzen, başmuharrir, müderris, kitapçı, muallim olmak üzere Âkif gibi pek çok vasfa sahiptir. Âkif'in Baytar Mektebinden yeni mezun olduğu dönemlerde Âkif'in yazdığı “Kadar” redifli gazelinden ismini öğrenir. Bu şiirin yayımlanmasından yaklaşık altı yıl sonra Ticaret ve Ziraat Nezaretinde yolları kesişir. Sonrasında hemen her gün görüşürler ve Âkif pek çok dostunu yönlendirdiği gibi İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ı da teşvik eder. Pek çok yazısı Sebülürreşâd'da yayımlanır. Sonraki yıllarda yaptığı tercümelemlerle ilgili “*Ben Türkçeyi çevirdiğim yazılarda kelime değil, söz nakletmeyi ve tercüme kokusu barındırmamaya çalışmayı Âkif'ten öğrendim dersem hakikati söylemiş olurum.*” der. (Olgun, 1939: 567-568).

Kuşçubaşı Eşref Bey, Mehmet Âkif'in bir dönem birlikte görev yaptığı dostlarından. Âkif, 1915'te Kuşçubaşı Eşref Bey'le Beyrut'a geçerek Arap Yarımadası'nı dolaşır. Osmanlı Başkumandanlığı gizli haber alma örgütünde Arap masasını yöneten Sâlih eş-Şerife't-Tunûsi de vardır. (Hiçyılmaz, 1979: 50). Necid bölgesine yapılan bu seyahat dört buçuk ay sürer. (Eşref Edib, 1939: 45). Şerif Hüseyin'in İngilizlerle anlaşmasının ve ayaklanma hazırlığında olduğunun anlaşılması üzerine Necid Meliki İbn-i Reşid'in görevini kazanmaya çalışırlar. Bu sırada Âkif, Çanakkale zaferini yine Eşref Bey'den öğrenir. Kuşçubaşı Eşref, Mehmet Âkif'in "*parlak çöl gecesinde*" sabahladığını, istasyon binasının arkasındaki hurmalıkta "*içli, derin hıçkırıklarla*" ağladığını anlatır. Sabahleyin Çanakkale Şehitleri için yazdığı destanın olduğu kâğıdı Eşref Bey'e uzatır. "*Sabahleyin, vazifesini tamamlamış fanilerin pek az kula nasib olan rahatlığıyla yüzüme derin derin baktı: Artık ölebilirim Eşref.*" dedi. "*Gözlerim açık gitmez.*" (Kutay, 1992: 88-90).

Eşref Edib'den Emin Ersoy da anılarında bahseder. İstanbul'dan Ankara'ya ulaşım Eşref Bey'le buluştukları günü anlatırken "*Bu zât Mehmet Âkif'in dostlarından ve sevdiği arkadaşlarındandır. Harb-i Umumi'de Necid çöllerinde de develer üzerinde uzun boylu arkadaşlıkları vardır.*" der. (E. Ersoy, 2006: 32). Eskişehir'de de Eşref Bey'in evinden kaldıklarını anlatır. Âkif'in Mısır'da olduğu dönemde ise Eşref Bey Girit'tedir. Oradan çok az kişiye mektup yazan Akif, Eşref Bey'e "*İki gözüm, Eşref'im*" diye hitap eder. (Günaydın, 2009: 74-75). Âkif'in bu derece yakınlık duyduğu Eşref Edib, onun dert ortağı aynı zamanda dava arkadaşıdır.

Mehmet Âkif Ersoy, Millî Mücadele döneminde pek çok şehirde vaazlar vermiş olmasına rağmen Mısır'a gidişine kadar başkent Ankara, yaptığı çalışmalarla önemli bir yere sahip olmuştur. Tâceddin Dergâhı, Mehmet Âkif Ersoy'un Ankara'ya gelişinden önce de dinî bir toplanma merkezidir. Ancak Âkif'in Ankara'ya gelişiyle sadece dinî meselelerin değil, millî meselelerin de konuşulduğu bir mekân hâline dönüşür.

Eşref Edib, Âkif'in Ankara günlerini anlatırken: "*O ne samimi günlerdi. Dergâh dergâh olalı böyle günler görmemişti. Dergâh âdeta edebiyat ve mûsikî merkezi olmuştu. Üdeba gelir. Ehli ilim gelir, sanatkârlar gelir, şüirler okunur, ilmi musâhabeler olur, sazlar çalınır, neyler üflenir, ilâhiler, gazeller söylenirdi.*" (1939, C. I, s. 70). Âkif, eserlerini bu dergâhta kaleme alırken bir taraftan da mûsikî ile iç içedir. Buradaki odasında Münir Bey, Sarıyerli Hilmi Bey, Basri Bey, Hayreddin Bey gibi mûsikîşinas dostlarıyla bir araya gelerek şarkılar, ilahiler söyler (Öksüzoğlu, 2021, s.51)

Dergâh, zamanla âdeta bir edebiyat mahfiline dönüşmüştür. Orada toplanan isimler; Yusuf Hikmet Bayur, Eşref Edib, Hasan Basri Çantay,

Sâmih Rifat, Hüseyin Kâzım Kadri, Yusuf Akçura, İsmail Habib Sevrük, Mahir İz, Hüseyin Suat Yalçın'dır (Tonga, 2019, s. 67).

Tâceddin Dergâhı, aynı zamanda Âkif'in Safahat'ın altı bölümünü (Asım), Bülbül ve Süleyman Nazif için yazdığı şiirleri tamamladığı mekân olmuştur. İstiklâl Marşı şiirinin Meclis'te görüşüldüğü günlerde Âkif ve ailesi Tâceddin Dergâhına yakın bir yerden kiraladıkları bir konağa taşınırlar. Âkif'in ailesinin Kastamonu'dan Ankara'ya, Ankara'dan Kayseri'ye gidişi sırasında yanlarında önemli bir kişi vardır. O da Bolulu Halil Ağa'dır. (Gürel, 2021, s. 181). Halil Ağa, Âkif'in İstanbul'da kalan eşi ve çocuklarını Ankara'ya götürmek üzere İstanbul'a gidecek kadar güvendiği bir insandır. Halil Ağa'nın üstlendiği sorumluluklar göz önüne alındığında Âkif'in sadece yardımcısı değil, her konuda itimat ettiği ailenin eski bir emektarı olduğu ortadadır.

Mehmet Âkif Ersoy; düşünce ve dava adamı olmasının yanı sıra tasavvufa ve müziğe olan ilgisi ile önemli bir şahsiyettir. Şiirlerindeki ince eleştiriler, kimi zaman öfkeli yergilere dönüşerek heccavlık yeteneğini yansıtır. Hicvin önde gelen isimlerden Neyzen Tevfik'le yollarının kesişmesi, tasavvuf ve musikinin yanı sıra müşterek yetenekleri ve toplumsal meselelere kayıtsız kalamayan karakterleri vasıtasıyla gerçekleşir. Her ne kadar Mehmet Âkif Ersoy'u anlatan birçok çalışmada dostluklarından bahsedilmese de Neyzen Tevfik, Âkif'in görüş ve yaşayışına taban tabana zıt bir kişiliğe sahip olmasına rağmen onun sevgisini ve dostluğunu kazanmıştır. Öyle ki Âkif, onun için "*Tevfik, nev'i şahsına münhasır kıymetli bir adamdır. Bir zaman gelecek onu arayacağız.*" der (Çantay, 2008: 543).

Mehmet Âkif Ersoy ve Neyzen Tevfik'in dostluğu Bursalı Hafız Emin'in tanıştırmalarıyla başlar. Âkif, yıllar sonra etrafındakilere eşini ve Neyzen'i göstererek "*Ben bu iki cezayı aynı tarihte tanıdım ve kendime yâr edindim.*" diye latife eder (Kutbay, 1946).

Neyzen, Âkif'le tanışmasını "Tercüme-i Hâlim" adlı şiirinde de nasıl tanıştıklarını anlatır (Neyzen Tevfik, 1919: 35-36; 2017: 232-233):

Bursalı Hafız Emin isminde bir ehl-i vefâ vardı.

İzmir'den tanırdım burada çıktık âşinâ

Bence bu âdemdi mîzân-ı vefânın bir kefi

O tanıttı âcize şâir Mehmet Âkifi.

Hazret-i Âkif ki sâhib-i fazl u üstâd-ı güzîn,

Her cihetle hâl-i dervişâneme oldu muîn

Birçok üstadân-ı ilm-i musikiye intisâb

*Eylemiştim sâye-i lûtfunda ki nimel-meâb
Kendisi bizzât okutmuşdur fakîre Bûstan,
Hem Fransızca, Arabca, Farisî birçok zaman
Mevki'imde başkası olsaydı bî-şek dâimâ
Per açib cevvi-i maârifde ederdî irtikaa.*

Âkif, Neyzen'in İstanbul'a geldiği ilk günlerde onun ve kardeşinin eğitimi ile ilgilenir. Dostlukları hem bir kardeş hem de bir baba sevgisiyle sürer. Yakın dostlarından Mithat Cemal, Âkif'in çevresindeki insanların sıkıntılarına duyarlı oluşunu şu sözlerle anlatır: “*Birinin gözyaşı, aktığı yüzde kuruduktan yıllarca sonra Âkif'in kirpiklerinde ter-ü-taze durur. Eserler de öyle: Âkif'de mütemadiyen yaşarlar...*” (Kuntay, 1986b: 321). Çocukken aldığı dinî eğitim ve hayat tecrübesinin ondaki merhamet duygusunu beslediği söylenir (Baş, 2012: 195).

Neyzen'in şiirlerindeki öykülemeler ve karşılıklı konuşmalar, Mehmet Âkif'in şairin üzerindeki dolaylı etkisini gösterir. “Tercüme-i Hâlim”, “Softa”, “Yobaz” gibi şiirlerinde bu etki göze çarpar (Ergün, 1983: 218). Kalemi böylesine güçlü olan Âkif, Neyzen'in şiirleri üzerinde fazla durmayışı ile ilgili olarak “Ben zaman olur ki bir kelime üzerinde günlerce meşgul olurum. Eğer Tevfik bunu yapsa harikulade eserler yaratır. Ne yapalım ki yaratılışı buna müsait değil” der (Kolaylı, 1966).

1889-1903 yıllarında Mehmet Âkif, ney üflemesini öğrenmek için Çukurçeşme'de kardeşi Şefik Kolaylı'yla oturan Neyzen Tevfik'in yanına gelir. O da Neyzen'e Arapça Farsça ders verir. İki yıldan fazla Neyzen'den ney meşk eden Mehmet Akif, parmakları uzun ve kalın olduğu için ney deliklerini hızlı açıp kapayamadığını düşünerek ney çalmaktan vazgeçer. Bu üzüntüsünü şu beyitle belirtir (Kolaylı, 1966: 22):

*Heyhat! Söndü şevkim, şevkimle ben de söndüm;
Hanlarda sürüne sürüne Aşık Garib'e döndüm!..*

Mehmet Âkif Ersoy'un sakin ve dengeli kişiliğinin aksine Neyzen, karakteri gereği hayran olduğu dostu Mehmet Âkif'i bile kimi zaman yerer. “Tercüme-i Hâlim” manzumesinde hürmetle bahsettiği Mehmet Âkif'in kendisine yapmış olduğu iyilikleri anlatır. Ancak başka bir gün kafası kızar, “*velinimetine en ağır küfürleri savurur.*” Âkif'in baytarlığına telmihte bulunarak şiirinde onu yerer (Neyzen Tevfik, 2017: 51). Fakat diğer taraftan bir yazar Mehmet Âkif'e mürteci dediği için ona, “*bütün sülâlesine yetecek bir küfür savurur.*” (Tanyol, 1955) Mehmet Âkif'i hocası olarak kabul eden Neyzen de “Tercüme-i Hâlim” şiirinde şöyle der (Neyzen Tevfik, 1919: 36; 2017: 233):

*Âdem etmek çün beni çok yorulmuşdur bu zat,
Kalmışım ruhumla minnetdârı, mâdâm-el hayât.*

Neyzen Tevfik, Mısır'a kaçarken kardeşini Âkif'e emanet etmiştir (Sarı, 2010: 72). Mısır'dan İstanbul'a döndüğü gün Âkif, hemen Neyzen'in yanına gelir. Onu evine davet eder ancak Neyzen bu teklifi kabul etmez. Bunun üzerine Âkif, çayhanenin üstündeki odayı ona kendi eliyle hazırlar. Bu arada Neyzen'e meyhaneye ayak basmayacağına dair yemin ettirir. Ancak Mehmet Niyazi'nin gelişi üzerine Neyzen yemini ve arkadaşı arasında kalır: "... Âkif bana yemin ettirdi, meyhaneye ayak basamam da diyemezdim. Çünkü bu Niyazi'nin yakinen malûmu olan (dizginsiz yaşamak) prensibine aykırı bir hal işlediğimi itiraf olacak, dostumun yanında beni gülünç hale sokacaktı." (Yücebaş, 1973: 82-83). Neyzen, Âkif'e verdiği sözü tutmak ve yeminini bozmamak için bir yol arar. Aksaray'dan bir at bulur ve meyhaneye atla gelir. Bahçede hazırlattığı masada atın üzerinden inmeden arkadaşını ağırlar. Böylece meyhaneye ayak basmamış olur.

Mehmet Âkif, Neyzen Tevfik'e gösterdiği bu anlayışa rağmen her defasında onun tövbesini bozması nedeniyle yaşadığı üzüntüyü Mısır'dayken yazdığı ve "*Tevfik Neyzen'in üç bin dörtyüzüncü tövbesinden isti'fâsı münasebetiyle*" notunu düştüğü "Derviş Ahmed"de anlatır (Huyugüzel, Gökçek ve Bağcı, 2014: 880-884):

*Bir ömürdür içiyorsun, bırak artık şunu!" der;
Derviş Ahmed bu hidâyetle hemen tövbe eder.
Ama bir tövbe ki: Binlikleri çarpar duvara;
Tas, çanak, testi, perişan, serilir tahtalara.*

Âkif, Neyzen Tevfik'e duyduğu merhamete rağmen zaman zaman da kızar. Yine bir gün sarhoş hâlde gelen Neyzen Tevfik, Âkif'in elini öpmek ister ancak karşılık bulamaz. Neyzen yalvarmaya başlar (Yücebaş, 1973: 251-252):

- Üstad... ben... Neyzen Tevfik... Tanımadınız mı?.. Niçin elini vermiyorsun?

Âkif, sert cevap verdi:

- Hayır, sen Neyzen Tevfik değilsin. Ben, Neyzen Tevfik'i gömeli çok oldu.

Bunun üzerine bir kenara çekilerek başını kolunun üzerine koydu, hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Neyzen Tevfik, “*Aramızdan zaman zaman karakediler geçmiş olmasına rağmen hâlâ onu anarken (Hocam Mehmet Akif) demekten büyük bir haz ve şeref duyuyorum.*” diyerek ona duyduğu saygıyı dile getirmiştir (Yücebaş, 1973: 80).

Sebilürreşad’dan yıllarından itibaren Âkif’i tanıyan Abbas Halim Paşa, onun yakın çevresindeki önemli isimlerdendir. Mehmet Âkif ile Abbas Halim Paşa ruhları birbirlerine çok sıkı bağlanmış iki dost olmuşlardır. Âkif, ona hayran olduğu gibi Paşa da Âkif’e çok hürmet göstermiştir. Âkif’e olan hayranlığını şu cümle ile göstermiştir. “*Âkif ne zaman olsa bir Abbas Halim bulur; fakat ben bir Âkif bulamam. O, benim için bir talihtir.*” (Mertoğlu, 2008: 31-32). Abbas Halim Paşa için Âkif, güvenilir, erdemli bir insandır. Abbas Halim Paşa’nın Âkif’e Sebilürreşad’dan beri devam eden desteği, şairin Mısır’da geçirdiği günlerde de devam etmiştir (Olpak Koç, 2021b: 28).

Âkif, ömrü boyunca hem kendisini yetiştirmiş hem de çevresindekileri yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bu özelliğini sanatının ve yaşamının her alanında göstermiştir. Onun şiirleri “romantik bir duyarlılıktan ziyade; geçmişe sığınmadan, gücünü bugünden alıp yola çıkarak geleceği kurgulayan bir şiirdir.” (Olpak Koç, 2021a: 187). Süleyman Nazif’e göre,

Fesinin imamesinde püskül yerine sade bir boncuk bağlı bulunan o yeşil sarıklı çocuk, garbın tabii ve edebî ilimlerini okuyup öğrenmekte hiçbir vakit taassup göstermedi. Okudu, öğrendi. Okuttu, öğretti. Bununla beraber o yeşil sarık altında yeşermeye başlamış olan iman ağacı, müsbet ilimlerin telkin ettiği şiddetli rüzgârla yıkılmadı. İnanışını taklitten tahkike ulaştırdıktan sonra, Mehmed Âkif daha kavi bir Müslüman olmuştur (1991: 27).

Süleyman Nazif, “*Bana kim söverse derhal mukabelede bulunurum. Yalnız Cenab ve Akif söverse; bu belâ-yı âsümanîdir, sabretmekten başka çare yok, derim, sükut ederim.*” sözleriyle aynı zamanda ona olan saygısını ifade eder.

Mehmed Âkif’i anlattığı eserin başında Midhât Cemâl’e hitaben: “*Mehmet Akif’i ben nasıl olsa tanıyacak ve elbette sevecektim. Fakat onun beni tanıyıp sevmesi müşkil idi. Aramızdaki lâ-yezâl uhuvvet-i fikriyeyi ihzar ve teyid eden odur...*” diyerek Âkif’e duyduğu sevgiyi dile getirir (1991: 6).

Sonuç

Mehmed Âkif’in samimiyetini, dindarlığını, gerçekçiliğini ve çevresiyle kurduğu bağı gözler önüne seren biyografi ve monografi çalışmaları yanı sıra Âkif’in eserleri de şairin yaşadığı döneme tanıklık ederken fikir ve ruh dünyasında oluşan etkilere, bilhassa İslam dünyasının yaşadığı sıkıntılara ve

dostlarıyla verdiği mücadelelere de ışık tutmaktadır. Mehmed Âkif için yazılanlar, onun gibi samimi ve cesur bir aydın hakkında fikir vermekte; aynı zamanda o devir edebiyatçılarının yaşadıkları olayları, millî konular karşısındaki duruşlarını ve aynı mefkûre çevresinde nasıl toplandıklarını göstermektedir.

KAYNAKÇA

ANAR, Turgay (2017a). “Muhayyelden Müşahhasa Köse İmam: Bosnalı Ali Şevki Hoca Kimdir?. 2. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu (Yayımlanmış Bildiri), Arnavutluk, s. 127-134).

ANAR, Turgay (2017b). *Büyülü Bir Geçmiş Zamanın İzinde: Bosnalı Ali Şevki Hoca*. İstanbul: Pendik Belediyesi Kültür Yayınları.

BAŞ, Selma (2012). “Bir Merhamet Şairi Olarak Mehmet Akif”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(2): 193-217.

CAN, Şefik (1939). “Kendini Unutan Şair”. *Bilgi Yurdu*, S. 6, İkincikânun, s. 570-573.

ÇAKAN, İsmail Lütfi (1991). “Babanzâde Ahmed Naim”. İslam Ansiklopedisi, C. IV, 375-376.

ÇANTAY, Hasan Basri (1966). *Âkifnâme (Mehmed Âkif)*., İstanbul: Sait Matbaası.

ERGÜN, Mehmet (1983). *Neyzen Teyfik ve “Azâb-ı Mukaddes”i*, İstanbul: Tunca Yayınları.

ERSOY, Emin A. (2006). *Babam Mehmed Âkif, İstiklâl Harbi Hatıraları* (der. Yusuf Turan Günaydın). İstanbul: Kurtuba Yayınları.

ERSOY, Mehmet Âkif (2006). *Safahat* (Haz. M. Ertuğrul Düzdağ). İstanbul: Çağrı Yayınları.

EŞREF EDİB (1939). *Mehmed Âkif: Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları II*. İstanbul: Âsar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı.

EŞREF EDİB (2011). *Mehmet Âkif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları* (Haz. Fahrettin Gün). 2. Baskı, İstanbul: Beyan Yayınları.

GÜNAYDIN, Yusuf Turan (2009). *Mehmet Akif'in Mektupları*. Ankara: Ebabil Yayınları.

GÜREL, Zeki (2021). *Mehmed Âkif Ersoy, İstiklâl Marşı ve Gerçekler*. Ankara: Net Kitaplık.

HİÇYILMAZ, Ergun (1979). *Belgelerle Teşkilat-ı Mahsusa ve Casusluk Örgütleri*. İstanbul: Ünsal Yayınları.

HUYUGÜZEL, Ömer F., Gökçek, F., Bağcı, R. (2014). *Safahat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal (1988). *Son Asır Türk şairleri*. Cilt:1. İstanbul: Dergâh Yayınları.

İZ, Mahir (1990). *Yılların İzi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

KUNTAY, Mithat Cemal (1986a). *Mehmet Akif: Hayatı- Seciyesi-Sanatı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

KUNTAY, Mithat Cemal (1986b). *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

KUNTAY, Mithat Cemal (2001). *Mehmet Akif*. İstanbul: Timaş Yayınları.

KUTAY, Cemal (1992). *Necid Çöllerinde Mehmed Akif*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

KUTBAY, Muhittin (1946). “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”. *En Son Dakika*, Nr. 2567, 12 Kasım.

KOLAYLI, Şefik. (1966). “Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen’in Şiirleri”. *Yeni Tanin*, 6 Şubat.

MERTOĞLU, M. Suat (2008). *Sırat-ı Müstakim Mecmuası Açıklamalı Fihrist ve Dizin*. İstanbul.

NEYZEN TEVFİK (1919). *Hiç*. İstanbul: Mahmut Bey Mtb., 1335/1919.

NEYZEN TEVFİK (2017). *Azâb-ı Mukaddes* (Haz. İhsan Ada). İstanbul: Kapı Yayınları.

HÜSEYİN KÂZİM KADRİ (1927). *Türk Lügatı Türk Dillerinin İştikâki ve Edebî Lügatları*. C.I, İstanbul: Devlet Matbaası.

OLGUN, Tahir (1939). Akif'i Nasıl Tanıdım, Nasıl Görüştüm ve Nasıl Gördüm!” *Bilgi Yurdu*, S. 6, İkincikânun, s. 566-567).

OLPAK KOÇ, Canan (2021a). “‘Kolektif Kimlik Kurma’ Çabası Olarak Mehmet Akif’in ‘Benlik’ Özellikleri”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*. 35: 183-206.

OLPAK KOÇ, Canan (2021b). “Güneşe Dargın Adam’ Mehmet Âkif ve Mısır Hayatı”, *Kurşunla Bağlı Bir Taş Mehmet Âkif Ersoy*. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Yayınları, s. 25-40.

ÖKSÜZOĞLU, Osman (2021). *Mehmet Âkif'in Mûsikî Dünyası*. İstanbul: Albaraka Yayınları.

SAMSAKÇI, Mehmet (2021). “Dünya ve Ukbâda Beraber: Âkif-Nazif-Naim”. *Kurşunla Bağlı Bir Taş Mehmet Âkif Ersoy*. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Yayınları, s. 69-84.

SARI, Sultan (2010). “Neyzen Tevfik’in Hayatı ve Şiirleri Üzerinde Bir İnceleme”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

SÜLEYMAN NAZİF (1991). *Mehmet Akif* (Haz. Ertuğrul Düzdağ). İstanbul: İz Yayıncılık.

TANYOL, Cahit (1955). Neyzen Tevfik, Ölümünün ikinci yıldönümü münasebetile, *Cumhuriyet* (Taha Toros Arşivi Nu: T7582516).

TONGA, Necati (2019). *Bir Edebî Muhit Olarak Ankara (1923-1980)*. Ankara: Çolpan Yayınları.

YÜCEBAŞ, Hilmi (1976). *Neyzen Tevfik (Hayatı-Hatıraları-Şiirleri)*, 6. Baskı, İstanbul: Yelken Matbaası.